

**Modrý a rudý
Stříbrný vítr
Léto
Splav**

**Fráňa
Šrámek**

**Fráňa
Šrámek**

**Modrý a rudý
Stříbrný vítr
Léto
Splav**

PRAHA — BRNO 2023

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie — <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Ediční příprava a komentář †Mojmír Otruba a Petra Hesová
Vědecká redakce †Miroslav Červenka

Editors © Mojmír Otruba, Petra Hesová 2023
Commentaries © Mojmír Otruba, Petra Hesová 2023

Cover art reprography © Galerie výtvarného umění v Ostravě, 2023
© Nadační fond Česká knižnice, 2023
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023
© Host — vydavatelství, s. r. o., 2023 (elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-1911-8 (PDF)

MODRÝ A RUDÝ

Verše o vojáčkách

Píšou mi psaní

Píšou mi psaní
vojanští páni,
a tam stojí psáno,
dvanáctého ráno
že já musím rukovat,
oh, rukovat.

Voják je voják,
musí bojovat —
vloží k líci pušku,
vezme si na mušku
třeba vlastní srdce své,
oh, srdce své...

Zdrávi vzkázali,
v zdraví napsali,
já jsem rezervista,
básník, anarchista,
zpívám si a proklínám,
oh, proklínám.

Pomašíruju,
zpívat si budu:
Modrý rezervista,
rudý anarchista,
v modré dálce rudý květ,
oh, rudý květ...!

Poslušně prosím, šavličko

Poslušně prosím, šavličko,
neztrácej klid.
Napsal jsem galantní psaníčko.
A budu bit.

V psaníčku leccos výskne si:
slib mi, hochu, slib!
Sokol vzlétl nad lesy:
sokolíku, slib!

V závratných výškách jeden sen,
křídla rozbolí,
rozbolí touhou pro ten sen
křídla sokolí.

Třese se dole bledý třpyt
v smutku kaluží:
chtěl bych tě, světe, položit
do růží...

Tohleto v psaní nebylo.
A možná že přec.
Snad že jen chuti nebylo
na tanec.

Kvapík jsem věru protančil
divý přemnohý,
však vám, vy nejkrásnější z vil,
bych šlapal na nohy.

To holka musí být, volný pták,
mít sukni jedinou,

sukýnku rudou jako mák
a duši nevinnou.

Však vy jste těžká prsteny
a v každém z nich je jed,
náramek něčím zbrocený,
stěží bych vás zved.

A vy jste lehká svědomím
a kluzce přilne hrud',
já s vámi tančit neumím —
k čertu jdi, zdráva buď!

Já vím to, hanbou vašich vnad
kdo roste ku slávě,
proč s námi chcete tancovat
a třestit bezhlavě;

já vím to, kolik mladých let
vám zvadlo pod nohou,
by s pány mohla jste se vyválet,
když už nemohou...

Pokoří, bodne pyšný smích.
Snad se i zasměju.
Do pekel s tebou horoucích!
Zatančím. Prokleju.

Vím, zítra ráno raničko
budu za to bit.
Poslušně prosím, šavličko,
neztrácej jen klid...!

Zas mne držíš kolem krku

Zas mne držíš kolem krku,
vojno moje milá,
sladkou krev mám, proto jsi se
na mne přilepila,
kde se vemeš, tu se vemeš,
už to jinak nedovedeš,
vojno moje milá.

Tak už, ženo, stříhej, stříhej
na onučky plátno,
levá — pravá, musí to být,
není to nic platno,
hejbejte se, nohy moje,
když vás císař potřebuje,
není to nic platno.

Nesložím já svoji hlavu
v sena vonné kupy,
složím já ji na tornistru,
na zrzavé chlupy:
tornistřičko znejmilejší,
co už s tebou hochů spalo,
přísahalo, přísahalo
— ale žádný falešnější...

Rukování

Už nám nastal den, a už se to dělá,
dělají z nás v magacíně
vojanská těla.

Vojanská těla, jak bys břízy sekal,
jako bysi lesní černé kosy
v klece pozamýkal.

Ej, my nejsme břízy, rubají nás přeci,
a to, co z nás vyrubají,
to jsou divné věci.

Hlavu měl jsi a už hlavu nemáš,
schováš si ji v magacíně,
jestli se s ní shledáš.

Sbohem, hlavo, pěkně se tu chovej,
vzal bych si tě s sebou do tornistry,
ale ztratil bych tě, ouvej!

Máme to teď v regimentech

Máme to teď v regimentech
divnou naci:
tuhle zase jeden voják
ztratil supernaci.

Ke Klatovům mraky táhly
od Šumavy —
běda těm, kdož u vrbiček
nepozdraví.

Mraky si to povídaly,
mraky vždycky hrozí,
v osud náš se rádi vpletou
rozhněvaní bozi.

A to byly divné mraky,
černé jako hříchy,
jak by chtěly hromem bít
do té lidské pýchy.

Já jsem na ty mraky koukal,
v Klatovech jsem ležel,
po těch mracích vzkazoval jsem:
Nežel, holka, nežel...!

Když je člověk jednou voják,
leccos v prsou tlačí,
a když nechal holku doma,
vojna není sladší.

Když tam nechal zahrádečku,
kde to rudě kvete,
jak by vojna netlačila,
ty můj milý světe!

Zahrádečkou bloumá kdosi,
v dálku přes plot zírání —
a já musím poslouchati
pana oficíra.

Mrakům jsem si požaloval,
nebylo mi milo.
Zlý mrak přilét. Hejtman přišel:
uhodilo!

Tři vojáky, tři bodáky

Tři vojáky, tři bodáky
dali na cestu,
abych věděl, kudy, kudy
cesta k arestu.

Já vím, páni: tudy, tudy,
kde moc kamení,
podél cesty stromy holé,
nebe v plameni.

Kdo se jednou okrvavil
na těch kamenech,
holých stromů píseň slyšel
a čet v plamenech,

ten se dívá potměšile
jaksi pod brvy,
a co dýchá, všechno voní
divně po krvi.

Stále mu to připomíná
jednu z oněch chvil,
kdy těm větvím holých stromů
cosi přislíbil...

V garnizonním vězení

Bylo nás tam třicet šest;
dezertéři, zloději,
malé myšky v malých dírách.
Bylo nám tam zima...

Třicet pět jich dralo peří,
jenom já jsem peří nedral,
já jsem dlouhou chvíli drobil
na sto tisíc stesků.

Kazil jsem si oči čtením,
občas zamnul zimou ruce.
Venku bylo žluté září.
Bolívala hlava.

Auditor mne ujišťoval,
že je taky liberální.
Na dvoře už na kaštanech
krvácelo listí.

Pro dobrou věc bojoval jsem.
Pod okno mi přicházeli
často zpívat Rudý prapor,
když šli v noci z hospody.

Podzim se tak rychle loučil,
žena má už odložila
klobouk slaměný a letní šaty.
Snad ji ani nepoznám.

Bylo nás tam třicet šest.
To lze lehko pamatovat.
A v tu dobu, kdy jsem seděl,
císař meškal v Čechách...

Přišel mne pan lajtnant navštívit

Přišel mne pan lajtnant navštívit,
já ještě na pryčně ležím,
přišel se po ránu podívat,
jak asi ležím.

Ležel jsem, jak už se ležívá,
člověku špatně když stelou,
na levé straně, co srdce mám,
noc já jsem proležel celou.

Já mám s mým srdcem trápení,
já mu už tolikrát říkal,
že člověk je proto jen na světě,
aby si hloupostem zvykal.

Podívej, hlupáčku — říkal jsem,
abych to znázornil zhruba —
věř mi to, na světě platí jen
veliká huba.

Jsou-li v té hubě tesáky,
tu huba na ceně stoupá —
nemáš-li na ni však licenci,
je to věc velice hloupá.

Nakonec plivnou nám do tlamy,
řeknou, že bohu čas kradem —
pro jedny tesáky s licenci
ostatní leží tu ladem.

Sed jsem si na pryčně, potom vstal,
zvolna si zapínal blůzu.
Pan lajtnant váhal, jak oslovit
takzvanou lůzu.

Pan lajtnant věděl, s kým má čest,
k lepšímu nepatřím světu,
takzvané lůzy jsem já květ,
jejími barvami kvetu.

Přece však náhle byl v rozpacích.
Šavlí břink a váhal zase.
Nemoh as vzpomenout, co vše je
Arschgesicht, Schweinehund, prase.

Nevěděl, kterou z těch distinkcí
dal by mi ke cti a chvále.
Často tak stávají tváří v tvář
poddaní jednoho krále.

Modrý a rudý, barvy dvě,
helmic lesk — kokarda lůzy,
někdy též rudé se oblékne
do modré blůzy.

Modrý a rudý, barvy dvě,
tma jedna, druhá je plamen,
jedna je políček, druhá je
náručí rozpjatých ramen.

Modrý a rudý, modrý bdí:
Dále jen od hradu, dále!
Často tak stávají tváří v tvář
poddaní jednoho krále.

Pane můj, dole v tmách blýsklo cos.
Dále jen od hradu, dále!
Někdy si špatně rozumí
poddaní jednoho krále.

Stín rudý na srubech! Smolný vích!
Chachacha, chachacha — dále!
Někdy si podivně zahrají
poddaní jednoho krále.

Na to as myslil jsem, zatímco
pan lajtnant váhal tu dále,
kterou z těch řečených distinkcí
dal by mi ke cti a chvále.

Náhle vzdych, hloupoučce usmál se,
čapkou trh a už byl v prachu.
Známo jest, co voják, to nemá
před ničím strachu.

Nesl jsem si kufříček

Nesl jsem si kufříček,
se mnou šla má máma,
nadrobila slziček
všema pěšinkama.
Říkala mi, juchechej,
vojanské pány poslouvej,
juchechej, juchechej!

Budu, mámo, poslouchat
— a jed na to vemte —
více nežli boha snad,
hergot sakramente!
Neklej, synku, juchechej,
vojanské pány poslouvej,
juchechej, juchechej!

Tyhle ruce, mámo, víš,
a to tělo mladé,
což to, mámo, necítíš,
že ti někdo krade?
Nerouhej se, synku, hej,
vojanské pány poslouvej,
juchechej, juchechej!

Celičký jsi, hochu, můj

Celičký jsi, hochu, můj —
zpríma stůj!
Dal jsi tělo, dej i duši,
hezky ti to, hochu, sluší,
můj jsi, můj...!

Na noc nech si pěkný sen —
prsa ven!
Vyrvi srdce, dej tam kámen,
abys nebyl jinou zmámen,
když jsi můj.

Hochu můj, můj předrahej,
přísahahej!
Že jen já jsem láskou tvojí,
že rád pro mne umřeš v boji,
přísahahej!

Něčí srdce...? Zamiř naň...
K líci zbraň!
Ruka, ta se nesmí chvítí,
když má srdce prostřeliti —
k líci zbraň!

Šest já synů porodila

(Jedna matka zpívá)

Šest já synů porodila,
a co já se namodlila,
by mně Panna Maria
— hajej, synku — haji — ja —
dala mléka dobrýho,
abych si tě, ty můj synku,
vychovala hodnýho.

Šest jich přišlo znenadání,
a to bylo požehnání,
a my všichni plakali,
a když život nosit přestal,
ruce nosit počaly —
chraň vás pánbu, děti mí,
byste byli jednou zlí,
byste jednou na svých rukách
moje těžké srdce v mukách
šírým světem rozesli...

A z těch šesti mladých proutků
já tu ve svém smutném koutku
pletla košík zelený,
a jak jsem ho svazovala
srdce svého kořeny,
tolik jsem se těšívála,
že když krev ho svazovala,
bude pořád zeleným...

Ale... od krajského města
sem k nám vede bílá cesta —

Ježíši a Maria!
Chlapci moji, haji — ja, haji — ja...
Z ruky košík zelený,
z mého srdce kořeny
potvora vyrvala
a... zpívala!
Cesta bílá, nutno jít.
Táta prál, to že tak...
musí být.
A prál:

— — — — —

císař že musí
vojáky mít...

— — — — —

— — — — — ach,
chraň vás pánbu, děti mí,
byste byli jednou zlí,
byste jednou na svých rukách
moje těžké srdce v mukách
širým světem roznesli...

Sotva se drží na nohou

Sotva se drží na nohou,
kéž všichni svatí pomohou,
sotva se drží na nohou
můj olověný vojáček.

Nadávat mohu: čubky syn,
naplivat mohu, co mám slin,
oddaně scípne, až řeknu: Zhyň!
můj olověný vojáček.

Ocel lze pálit doběla,
s olovem se to nedělá.
Strachy se jenom podělá
můj olověný vojáček...

My to vždycky vyhrávali

My to vždycky vyhrávali,
my to zase vyhrajem,
my jsme hoši od Vltavy,
císař pán nad Dunajem.

Říkává nám náš pan hejtman,
že jsme psi a prasata,
a my o něm říkávali,
že má srdce ze zlata.

Jen co trubač v útok houkne,
hola, hola, tydlita,
ať nás čerti, že my pušku
nehodíme do žita...

Přiletěli adjutanti

Přiletěli adjutanti
meldovat,
že už zase rebelanti
počínají drancovat.
Uhoď, bubeníčku,
uhod' na buben,
že těch rebelantů
šetřit nebudem.

A to já jsem bubeníček,
tluču rád,
plamen skočil zpod mých víček,
budu bubnovat.
Uhoď, bubeníčku,
uhod' na buben,
že těch rebelantů
šetřit nebudem.

Pane hejtman, já jen prosím,
kdyby snad
ten můj buben dnes se protrh,
co mám udělat?
Uhoď, bubeníčku,
uhod' na buben,
že těch rebelantů
šetřit nebudem.

A když mezi rebelanty
bratry mám,
v sen jich věřím a touž bídu
jako oni proklínám?

Uhoď, bubeníčku,
uhoď na buben,
že těch rebelantů
šetřit nebudem.

Paličky se roztančily,
začly hrát,
jdeme, jdeme, jdeme, jdeme
bratry objímat.
Tluče bubeníček,
tluče na buben,
nehrajem si na vojáky,
střílet nebudem!

Vštěp si každý do palice

(Pan lajtnant drží školu)

Vštěp si každý do palice,
teďka že jste vojáci.
Voják, to je vždycky více
než profesor, švec a tak dále.
To jsou samí mrzáci.

Pán počíná od kaprále,
to už každý rekrut ví.
Pak si pamatujte dále,
na vojně se nemluví,
jen na schůzi někde v sále
každý vůl si bučet smí.
Od toho je tady náš pan hejtman,
já a feldvébl.

Pak o přísaze mluvil bych.
Každý ví, nač pracku zdvih.
Věrnost na moři i na suchu,
rozumí se, že i ve vzduchu.
Což znamená: immerwährend.

Každý z vás teď bude dostat
pušku. Puška nejsou vidle.
Jenom civil kydá hnůj.
Každý si to pamatuj!
Puška se však říkat nesmí,
nýbrž vždycky das Gewehr.
To jsem řek jen proto česky,
by každý vůl mi rozuměl.

Každý voják musí střílit,
když se komandýruje.
Do koho se střílí, to je
nepřítel.
Někdy to je taky pakáž,
která revoltýruje.

Pst! Pan hejtman...! Habacht!
„Ruht! Weiter machen!
Kommens' a'mal her, Herr Leutnant!
— — Du, warum doch die Schöpse lachen...?“

1866

Postýlku pěknou jste ustlali,
nám se tu přesladce leží.
Čtyřicet let, čtyřicet let,
jak ten čas běží,
my se už vyspali,
my bychom vstávali,
mladí a svěží,
jako jsme bývali.

Čtyřicet let spíme tu už,
oh, my tak byli jsme mdlí,
čtyřicet let čekáme už,
až trubač jitřní zatroubí,
že si poskočíme, hurá,
čapkou zatočíme, hurá,
jak jsme tu, husaři červení,
dragóni modří a myslivci zelení,
malovaný děti...

A my všichni, jak jsme tu,
v dlouhou řadu jedinou
stoupli bychom k raportu:
Že poslušně prosíme,
smíme-li už domů,
že tam venku čekají,
kdy už přijdem domů,
snad už ani nevěří,
že přijdeme domů.

Raport

Na levém křídle a poslední
já budu stát,
a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád —
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.

Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,
byla vojna a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen...

To k ránu bylo as, neb měsíc zrud
a váš kůň hlavu zdvih,
a zvláštní věc, měl jako já
prostřelený břich,
a v jeho očích takový styd žal,
kdos divil se v nich, kdos se ptal
a ruce lomil v nich.

Že louky voní kol jetely
a kvete řeřicha —
a on... kůň... což byl vinen čím?
má díru do břicha,
že na něm seděl kdos, už nesedí
a oči vědět chtí, však nevědí
a v hrdle vysýchá...

Oh, v hrdle vysychá... A chtěl by ržát...!

Že neví, neví *proč*?

Sluníčko zlaté, což neměl on tě rád —

ty už ho nechceš... proč?

Proč necinkne už nikdy podkova,

proč nebe v krvi, nohy z olova —

hó, toč se, světe, toč...!

Hlásím, pane hejtmane,

že byl to strašný sen,

ty oči zvířete, ty křičely

a z důlků lezly ven,

křičely na mne, jestli já to vím,

proč ležíme tu s břichem děravým —

co měl jsem říci jen...?

Hlásím, pane hejtmane,

a já to musím říci:

Tož, člověk rád jde, člověk musí jít,

když pán chce, smrti vstříc —

však koní šetřte, prosím tisíckrát,

to dobytče se strašně umí ptát,

proč nesmí žítí víc...

Že mám dobrý žaludek

Že mám dobrý žaludek a že nejsem křivý,
císaři já sloužím a on mne živí —
levou musím vykročit a pak teprv pravou
a zeď nesmím prorazit tvrdou svojí hlavou,
nejlepší je mezi ptáky
orel s dvojí hlavou.

Od hejtmana dolů, to je řada ctností,
dvacet šarží u setniny, ostatní jsou sprostí —
milujeme plukovníka a jsme jeho děti,
jenom šavlí mávne, vše už za ním letí,
jak ho strašně milujeme,
nelze pověděti.

My si nechceme pouze na vojáky hrát,
my se chceme doopravdy, doopravdy práti —
s námi všechno stojí, s námi všechno padne,
dokud my tu, stát nám nikdo neukradne,
my jsme krásné regimenty,
regimenty slavné...

STŘÍBRNÝ VÍTR

Román

Kapitola první

Soudnímu Ratkinovi onemocněla manželka. Bez klobouku běžel sám přes městečko pro lékaře. Pak se jaksi zastyděl za toto své rozčilení a projevoval až překvapující klid. Jenom když někdo sem zaskočil na zeptanou, jak se daří nemocné, chopil se vždy za hlavu a stočil zoufale oči vzhůru. Byl tak trochu pozérem pan soudní Ratkin.

Mladý Jeník seděl na schůdkách před domem a chvilkami zaplakal. Ráno jej pustili na chvilku k mamince do pokoje, ale nebyl hodný, vzbudil maminku pláčem. Proto tam nyní už nesměl. Seděl tu a sluníčko svítilo do jeho slz jako do duhových sklíček. Před schůdky byl v hlíně dolíček, hrávali tam fazole. Jeník hleděl v dolíček a plakal ještě více. Měl už obličej celý naběhlý a třásl se na všech údech; hlava mu klesala únavou, celé tělíčko se nahýbalo, jak dešťovými krupějemi obtížená květina...

Druhý den zavezli jej k babičce. Babička měla tklivé, hubené ruce, jak suché lupeny. Šelestily, když jej hladila po vlasech, a Jeník se uti-šoval. Kromě toho uměla pohádku o jedné mamince, která stonala a zase se uzdravila. Její hlas rozléval mírné, tiché světlo, jak slunce mezi podzimmími stromy, a někdy pohádkově zazvonil, jak zlatý vlas děda Vševěda upadnuvší na podlahu... Konečně i dopis přišel, že mamince je už lépe, a to byla vlašťovka s nejsladším zvěstováním.

Toho roku byla veliká vedra a sucha, že nebylo takových pamětníka. O Petra a Pavla to už byl takový zlý den a lidé mluvili zvláštním uvadlým, vyschlým hlasem. Kolik neděl už nepršelo a slunce přestalo býti požehnáním; dny vápenatěly v plamenech cínových obloh a noci byly lepkavé. A toho dne, ve chvíli, kdy chodili lidé na požehnání, jako by byl poslední vánek zemřel a malé náměstí sípalo pod okny jak zalknuté hrdlo.

Babička usnula v lenošce a malý Jeník se dívá, jak jí pokyvuje hlava; nějak zvědav je a nějakou úzkost má, hlava po každém vztýčení klesá vždy níže a níže, jenom moucha kdesi bzučí a světelníčka se zadusila v horkém tichu; a v Jeníkovi roste úzkost, snad se ona hlava z ramen na zemi skutálí, o zemi uhodí.

„Babičko!“

Hlásek v ústech vyschl, ale babička nemá věru tvrdého spaní. Jenomže, bože můj, už se ty oči tak těžko vracejí ze snů, bůhví kde se toulaly, komu dívaly se tváří v tvář, někdo velmi podivný to byl a z tohoto světa nebyl; i Jeník postřehuje cosi dalekého v těch očích.

Moucha opět kdesi bzučí a Jeníkovi se náhle zdá, že babička naslouchá, co moucha povídá; takový napjatý výraz má nyní babička, sto uší zdá se v něm naslouchati.

„Podívej se, Jeničku, z okna... že přestala téci v kašně voda,“ povídá náhle.

Jeník jde k oknu a dívá se. Přichází mu celkem k smíchu babiččina otázka: což je to možno, aby v kašně před jejich okny netekla voda? Ale skutečně, podivné věci se dějí; mžiká očima a rychle oddychuje.

„Neteče, babičko...!“

Ale babička zavrtěla pouze hlavou a cos vylekaného porvalo jí záhadný úsměv kolem tenkých rtů.

„Podívej se ještě jednou, dobře se podívej,“ povídá konečně.

„Neteče, babičko.“

Oběma rukama zamávla, do klína těžce je spustila a řekla jaksi suše a zle:

„To se ví, že neteče. A jak by tekla? Bůh na všechny prameny dlaň položí a nikde voda nepoteče. Takový bude hněv boží...“

Tohle ovšem Jeník nechápe: že by pánbůh tak se hněval a tak trestal. Nejde mu vůbec tak leccos do hlavy. Kdyby vody nebylo, lidé by žízni umřeli; i tatínek by umřel, i maminka, a babička taky by umřela; ale potom, potom — a Jeníkovi je hroznou ta myšlenka — potom by už asi nemohl míti pánaboha rád. Ale je on to hloupý hoch; vždyť i on by umřel... nu, to je přece jasné...?

V hodinách odrachotily tři údery a babička stala se velice nepokojnou.

„Tuhle chvíli to asi bylo... také o Petra a Pavla... to jsme viděli prvního pruského vojáka,“ povídá náhle jako pro sebe.

A rty, jako když větýrek tence o lupínky šeleští, tichounce se jí chvějí.

„To byla taková strašná chvíle... Krátce před polednem odtáhli poslední naši vojáci. Ti, co tudy ráno táhli, šli ještě jako k tanci, do oken na nás křičeli a čepicemi mávali, čepicemi že Prušáka utlu-kou; ale ti poslední ani hlavy už nezdvihli, něco jako by do zad je strkalo a kupředu o překot tlačilo... Pak vymřelo náměstí a my naslouchali do dálky. Stála jsem u okna; bylo tak ticho, že bylo slyšet, jak kašna šplíchá. Několik lidí trousilo se na požeňnání, ale do kostela nevešli; jen tak u kostela stáli, jako by čekali, bude-li kaplánek dnes požeňnání sloužit. Konečně kaplánek vyšel z děkanství, lidé u kostela smekali, ale klobouky zůstaly tkvíti ve vzduchu, snad tam lidé motýly honí; na předměstí počali strašně výtí psi. Vtom i náš pes, Strach jsme mu říkali, vyběhl před dům a pronikavě zavyl; ale ihned zase vběhl do domu a celou tíhou vrhl se na dvěře. Když jsme ho vpustili, plazil se po zemi a tiskl k našim nohám. Ale tu už, jak stojím u okna, jako by se mi kol očí červený vítr přehnal a několik červených pruských husarů kmitlo se napříč náměstím. Vykřikla jsem a nebožtík dědeček také přiskočil k oknu. Řekl jen: Ježíšmarja, už jsou tady! A za prvními přihnali se druzí a zrovna před náš dům. V prvním zděšení zapomněli jsme odskočit od okna. Zarazili koně, křičeli cosi a ukazovali, že chtějí píti. Jeden z nich byl takový krásný a měl plavý vous. A tak dobrácky se do okna usmíval, jako by to ani nebyl nepřátelský voják. Nějaký vyšší důstojník to byl — —“

A babičce se opět tak tichounce chvějí rty. —

„Chtěla jsem jim sama donést vody, ale nebožtík dědeček se jaksi přísně na mne podíval, odstrčil mne a šel sám. Připlížila jsem se zatím opět k oknu; viděla jsem, jak dědeček se musil napřed napít, přičemž jeden mu poplácal po zádech. Ten mladý, plavovlasý se podíval ještě jednou do okna a oči se mu tak dobrácky smály. A jako když je vítr odnese, hned zase byli bůhvíkde. Večer potom,“ babička okamžik kývá hlavou, rty se jí přitom pohybují, ale žádný zvuk z nich nevychází, „večer potom přivezli toho mladého důstojníka na voze s prostřelenou nohou. To už bylo plné město pruského vojska a u nás zřídili malý lazaret. Amputovali mu potom nohu, ležel u nás přes celou vojnu. Nudil se a chtěl něco čísti. Měli jsme několik německých knih, půjčili jsme mu. Když nám je potom vrátil, byly v jedné dva listy úplně slepené krví; tak se to nějak při amputaci musilo státi... Schovala jsem si tu knihu...“

Opět se jí tak naprázdno pohybují rty. Konečně namahavě vstává a jde ke skříni. Starou knihu ze skříně vezme, do lenošky usedne a rozevře. Jsou tam dva listy jako pokryté rzí a rty se tichounce, zapomenutě chvějí.

Venku padá oheň z oblohy a v Jeníkovi se malé srdce chvěje a zmítá, jak úzkostný zvoneček.

Je tu cosi, veliké červené krůpěje kanou z toho na podlahu a Jeník šeptá: „Krev, krev, krev!“

Kdosi zlý se hněvá, na všechny prameny dlaň položí, nad nikým se nesmiluje, nikde voda nepoteče.

A Jeník se náhle ptá:

„Babičko?“

„Nu?“

„Pámbu všechno stvořil?“

„Všechno.“

„Všechny lidi?“

„Všechny.“

„Toho pruského důstojníka taky?“

„Taky.“

„A kdo mu prostřelil nohu?“

„Nu, některý náš voják.“

„Toho taky pámbu stvořil?“

„Taky.“

„A pámbu to tak chtěl, aby střelil?“

„Chtěl... Bez jeho vůle ani —“

„A moc ta noha bolela?“

„No, moc. Celou noc tenkrát prokřičel.“

„To taky pámbu chtěl?“

„Baže.“

„A dobré oči že ten důstojník měl?“

„Dobré. A jaký dobrý člověk to byl!“

Jeník velice zbledl a obličej se mu zkřivil.

„To je divné,“ povídá.

„Co je divné?“

Ale Jeník se náhle rozesmál místo odpovědi zvláštním suchým, nedětským smíchem.

Kapitola druhá

Bystrou a vřelou krev mívali Ratkinové, dokud jejich rod rostl ve mlýně pod hrázi Červeného rybníka; tak se mu říkalo, Červený rybník, a mlýnu se říkalo Červený mlýn. Před mnoha a mnoha léty byl prý rybník jednou červený krví, za nějaké selské vzpoury snad to bylo, ale to už bylo dávno a lidé se na to nepamatovali. A dokud tu Ratkinové žili, měl jejich rod bystrou a vřelou krev. Duše prosté a čiré, jak lesní studánky, štedrá srdce, a zamlada si rádi podivočili; ženy se z toho rodu zřídka rodily a mladí Ratkinové si sem nevěsty na svých silných rukách přinášeli, a když je nesli, na hrázi nade mlýnem s nimi na okamžik postáli, zdvihali své nevěsty vysoko nad hlavu, jako by je chtěli na některý z topolů posadit, a z jejich hrdla vyletěl k nebi výskot, jak hejno skřivanů. Tři dny a tři noci stál vždycky mlýn a tři dny a tři noci nemusila učiniti nevěsta kroku, stále tu čekaly dvě silné ruce, které ji chtěly nésti; silní byli Ratkinové a nejsilnější byli, když milovali. A když jim ženy otěhotněly, tu je opět nosili, vynášeli je ze mlýna, opatrně a něžně, kladli je do vysoké trávy za mlýnem mezi řídké habry a břízky, klečeli tu u nich rozpačití jaksí a bázlíví, a v nějakém zvláštním zmatku báli se téměř pohledět svým ženám do očí. V těch dobách nelíbali svých žen na ústa, jen letmo dotýkali se rtoma jejich vlasů a zavírali oči, když pohled jejich zabloudil ke vzdutým jejich prsům.

Ale jednu nedobrou touhu nosili v sobě všichni Ratkinové. Město je k sobě lákalo, a tu občas opouštěvali osamělý mlýn a vraceli se až po dvou třech dnech; zchátrali jaksi vždycky přes ten čas, páchlo z nich kouřem a líhem a v očích měli bludná, nepokojná světýlka; jejich ženy chodily v těch dnech s červenými očima.

A léta uplynula a Ratkinové už nežili v Červeném mlýně; větev po větvi odpadala do blízkých městeček. Stali se z nich obchodníčkové, ve dveřích zatuchlých krámků stávali a v odbarvených jejich obličejích bylo napsáno, že touha je obelhala. Zpřísněli jaksi, znevrleli a oči jim ležely úhorem. Na každý jejich pohyb věšela se tíživá závaží a pohled jim plouhal při zemi, nekalý, šedý pták s přistřiženými křídly.

Jednoho únorového dne, který právě dočervenával na západě a počínal do míst ukrytých před touto červení nalévati něco studeného a sychravého, projela malým čtyřhranem náměstíčka v N. fůra s nábytkem. Za fůrou krácel asi čtyřicítiletý muž; to byl otec soudního Ratkina, dědeček malého Jeníka. Několik lidí přešlo a hleděli za fůrou udiveným pohledem. I kašna na náměstí udiveně zašplíchala, domky namračily nehostinně starobná, ošlehaná průčelí a plechový orel na c. k. notářství protáhl vysípaný, rzivý krk. Ale muž jdoucí za fůrou nezdál se nic z toho pozorovati; šel, tuhnoucí zmrázky mezi dlažbou praskaly pod jeho nohama, a hryzl urputně jeden konec svého kníru. Konečně fůra zastavila u jednoho domu. Muž rozhlédl se kolem po domech, byl címsi nepříjemně dotčen a počal nuceně hlučným hlasem hovořiti s vozkou; lidé vyhlíželi z oken. A tu objevila se na náměstí bryčka a zamířila k témuž domu. Vystoupila z ní žena a dva hoši. A náhle jako naráz oba hoši se rozplakali — — — To byl jezd Jeníkova dědečka do města. Nebyl nijak triumfální.

Soudní Ratkin ještě teď občas si vzpomněl, jak tenkrát s bratrem a matkou vystoupili z bryčky a jak se rozplakali. A soudní Ratkin se superiorně usmíval; hlouposti, hlouposti, chlapecké pošetilosti, myslil si, leccos jsme tenkrát dělávali, k smíchu je to teď. Teď — byl soudní Ratkin velmi vážným mužem a nechápal, jak se možno jen tak zbůhdarma rozplakat; a tento jeden z Ratkinů také nevěděl, že mívali jednou Ratkinové vřelou a bystrou krev. Krev, krev, ano

řekněte mi, milí lidé, jaká krev a k čemu třeba krve, — mohl se teď udiviti soudní Ratkin; pořádně žít se má, vyhovět zákonům a zvyklostem, nenarazit nikde, to ano, ale co tu blouzníte o bystré a vřelé krvi? Na mého nezvedeného bratříčka se obraťte, do noty mu padnete. A bylo to tak s jeho bratrem Jiřím, v něm stará ratkinovská krev neulehla a nezatuchla, nýbrž do nějakých záludných bystrin se rozpěnila. Cosi soumravného, záhadného bylo v celé jeho existenci. Byl už ledačím, i důstojníkem, ale opouštěl každé své povolání s lehkomyšlnou odvahou toho, jenž za sebou pálí jeden most po druhém. I k plamenům umění zaletěl si připálit křídla — tak doslova se jednou vyjádřil. Tulákem byl milý bratr Jiří. Soudní Ratkin o něm mluvil málo a s jistou podrážděností, což je pochopitelné. Byl-li u nich návštěvou, což stalo se všehovšudy jen několikrát, býval soudní velice upjatý a dotýkal se rád uštěpačnou poznámkou nepořádného života bratrova, ale tžž odbýval takové poznámky mírným úsměvem otrlého tuláka, jenž odklepává z límce kabátu veš, když na ni bylo upozorněno, ale co možná ležerně.

Vážným a střízlivým mužem byl soudní Ratkin, a když se mu narodil hoch, nemyslel na krásný zázrak; zprvu to ovšem patřilo více mámě, ale jakmile se to počalo trochu podobati malému mužskému, tu už zase on musil věděti, jak se s tím zachází, jedno oko přísné lepší než dvě shovívavé, desetkrát raději zakaž a jednou dovol, klesti, cepuj a nepopusť! Nebylo dosud příležitosti k velkým, dávaly se aspoň malicherné rozkazy. A těch bylo, až bůh bránil. „Sedni si přece pořádně a nehoupej nohama.“ Jeník si sedne pořádně a dbá na chvilku usilovně, aby se mu nehoupaly nohy. A jak tak bedlivě dává pozor na své nohy, počnou ruce bezděčně žmoliti ubrus. „Co to je opět, Jeníku? Žmoliti ubrus je neslušné, neřekl jsem ti to dosud?“ Ano, Jeníkovi se zdá, že mu to otec už několikrát řekl, a připadá si tak nějak ubohý proto, že si nemůže zapamatovat, co mu otec už tolikrát řekl, stydí se a červená rozpaky. Nehraje si už rukama, ale má v nich mravence, i v nohách má mravence, trápení má, hrozné trápení. Ve spáncích palička tepe, kanár křičí, zlatý prach tetelí se v slunečních stuhách u oken — věru, na schůdcích před domem

sedělo by se lépe, i trochu proběhnout se bylo by vlastně možno... domácích Blesk před domem zaštěkal, i s tím by si bylo možno pohrát — a Jeník pomalu sesouvá se ze židle a po očku přitom pozoruje otce, dech se tají a palička ve spáncích buch — buch... stůj! Dvě oči naň hledí, světlo v nich vystřídal stín a stín zasáhl jeho hlavu. „Kam zase? Nemůžeš chvilku pokojně posedět?“ A Jeník poslouchá a poslouchá. Nechce být neposlušným hochem, je to ošklivé. Tatínek to říká a Jeník to uznává.

Stalo se ovšem několikrát, že otec zpozoroval v hochově chování cosi, co se mu nechtělo nikterak líbit. Byly tu především jeho neobyčejně modré a dalece zadívané oči; mohl jsi spatřiti hoča dívajícího se na hračku, již držel v ruce, týmž pohledem, jako by hleděl v ohromnou dálku. „Ne, jaký zvláštní návyk osvojuje si ten chlapec,“ říkával soudní Ratkin. Jednou dokonce se rozhněval. „Vždyť ten chlapec kouká jak idiot,“ vykřikl. Ale bylo tu ledacos jiného, co mohlo překvapiti.

Počalo to nepochybně nepatrnou celkem událostí nedlouho před matčinou chorobou. K domácím do sklepa chodil na brambory zloděj. Nebral mnoho, nebyli by to ani pozorovali, ale zanechal tam po sobě neopatrně jakési stopy, a to jej prozradilo. Počínali si naň jednou v noci a hrozně ho zbili. Všichni lidé v okolí se probudili od velikého křiku, tak strašně bědoval a naříkal mlácený člověk. I u Ratkinů byli vzhůru. Soudní se rychle oblékl a sešel dolů. Když se vrátil, vypravoval, co se stalo; vyplatili ho pěkně, lumpa, až mu krev z nosu stříkala; do kouta ho dostali a dali mu, až zůstal ležet. S prosíkem začal milý chlap, doma že má děti, že mají hlad — nu, nechutnalo mu, když mu tak pěkně po mlsné hubě dávali. Je to ten a ten, v létě k nim s houbami chodil; pravda, děti má, šest dětí má, ale proto ještě není nikomu dovoleno, aby směl krást. Teď dostal zatím první splátku; rozumí se, že i soud si s ním ještě pohovoří. A naloží mu vydatně, aby si to pamatoval pro podruhé; ano, on, soudní Ratkin, dá mu důkladnou ponaučenou, to mu může už dneska slíbiti. Otec to říká velmi významným hlasem, jeho trepky pleskají v chůzi jak políčky. Matka sedí na pelesti postele a má ustrašené oči. Mlčí, zvykla si míti

vždycky téměř totéž mínění jako její muž; opakuje pouze v krátkých přestávkách: „To je hrozné, to je hrozné!“ Pak pohledne náhle k Jeníkově postýlce. Zarazí se, je čímsi překvapena. „Podívej se jenom, vždyť ten chlapec je celý vyděšený,“ povídá. Ale v tom okamžiku, když i otec nahnul se nad postýlkou, zděšení přešlo v chlapcově pohledu v nenávisť a štítivý odpor. „Poděsil se,“ povídá otec, „zlodějů se bojí.“ Hoch se náhle roztřásl, zbělel a oči téměř vystoupily z důlků, veliké a zimavé. Pak teprve přišly slzy, pláč, který zmítal celým tělem. I když posléze hoch usnul, třásl se po celém těle. —

Nějaké záhadné koutky počaly se jeviti v hochově povaze. Snad i nemoc matčina naň nějak v tom směru působila. Stál tu tváří v tvář nějaké strašné věci, jeho malé, horké srdce ocitlo se poprvé v studených a potměšilých rukách osudu. Pak přišly babiččiny pohádky a příběhy. Hoch dával přitom babičce otázky, které ji přiváděly do rozpaků; obyčejně po několika takových otázkách rozdrobilo se křehké kouzlo pohádky a hoch tu seděl se zvláštním strnulým úsměvem, který překvapoval v jeho dětské tváři. Nejmocněji působil naň příběh o raněném důstojníku. Prosíval babičku opět a opět, aby mu ukázala knihu s krví slepenými listy, dotýkal se jí hebce s přivřenými očima a v jeho obličejí objevoval se vždy týž strnulý úsměv. Když se vrátil domů, zpozorovali brzy, že to již není bývalý pokorný a poddajný hoch. S jistou umíněností přeslechl rád otcův rozkaz a rozkaz musil býti opakován; plnil jej potom s jakousi tvrdou a nucenou zdoluhavostí a v jeho očích objevovala se přitom zlá jiskra. Hoch se stává vzdorovitým, říká otec, nutno mu to vyhánět metlou. A počal hochu bít.

Kapitola třetí

Jeník měl neobyčejně rád strýce Jiřího. Vše, co souviselo se strýčkem, působilo na hoča hlubokým dojmem. Nějaká dobrodružná krása, nějaká velikost vmlouvaly se tu v mladičké nitro a hoch, nerozuměje dosud, aspoň vytušoval. Jeho srdce bylo plno zbožnění a podivu pro strýčka. A zvláštní, právě to, jak otec o něm hovořival, podrážděně a štítivě, to právě zveličovalo jej a zkrásňovalo v jeho očích. Strýc byl nešťastný a dobrý. A jeho život byl jistě krásný. Bylo to s ním tak nějak jak s oním pruským důstojníkem; dobrý byl a usmíval se, lidé byli zlí a nespravedliví, ale on se usmíval.

Za poslední návštěvy strýčkovy přihodilo se, že byl hoch otcem pro cosi v jeho přítomnosti kárán.

„Nech ho, je to ještě dítě, vybouří se,“ povídá strýček.

Hezky se to radí, když nejde o vlastní dítě, myslí si otec. Dívá se na strýčka, nějaká slovíčka svědí mu na jazyku, ne a ne, nedá mu to. „Milý bratře,“ povídá, „vida, a ty jsi se nevybouřil.“

Hledí uštěpačně na bratra; bratr se naoko zasmál, pouze naoko, myslí si soudní, ano, skoro opovržlivě se zasmál, ale přece dobře jsem mířil, v srdci dírka zůstala; tak si myslí soudní Ratkin. Nu, skutečně se nevybouřil bratr. Starostí v mládí nadělal a nic z něho není, jen tak po známých se toulá. Svou bolest bych rád cestou ztratil, říká,

a řas to ví, jakou bolest; víru ztratil a svědomí třeba hryže. Taková to bude bolest.

A jak tu tak strýček sedí, Jeník z něho očí nespouští. Je nedělní odpoledne, ale hochu se ani ven nezachce, jen tu tam něco do ruky vezme a zase položí, po židlích posedává a stále strýčka pozoruje. Otec hovoří, matka hovoří, strýc pouze mlčky přikyvuje.

Náhle k němu přistoupí hoch, a pročže je tak smutný a nemluví. „Zuby rozbolely,“ povídá strýček a přitom jaksi směšně pohlédl na otce přes Jeníkovu hlavu. Jeník pohlédne na otce, pak na strýčka, znovu na otce a tak několikrát.

Otec ani si není vědom proč, ale ocitá se náhle v rozpacích.

„Jdi si na půl hodiny ven,“ poroučí Jeníkovi.

Ne, Jeníkovi prý se nechce.

Poroučí znova, rozkřikuje se.

Ne, nepůjde.

A pročže nepůjde?

„Zuby rozbolely,“ povídá hoch a dívá se přitom otci do očí se zcela zřejmou posměšností.

Otec vstává, je rudý v obličejí, ubil by snad hoča.

Strýc náhle zbledl jak plátno. „Jdi ven,“ povídá Jeníkovi. Teprve teď Jeník jde, ale jde zúmyslně pomalu a ještě ode dveří pohlédne na otce s týmž posměšným pohledem.

Otec se hrozně rozzlobil. „Utopit takové štěně,“ křičí.

Strýc se suše a pichlavě zasmál. „Ano, minul jsi se s povoláním, měl jsi drezovat psy, a ne vychovávat dítě,“ povídá.

Stojí tak oba proti sobě, soudní Ratkin rudý a zalýkající se, jeho bratr neobyčejně bledý, ale pokojný. Matka se vrhla mezi ně se se-pjatýma rukama a odvlékla muže do vedlejšího pokoje.

Za půl hodiny strýc odejel, ani se s bratrem nerozloučil.

Pak je už večer a Jeník stále ještě se nevrací.

Matka trne strachy a činí otci výčitky.

Dobrá, je-li jí ho líto, může jít za ním; beztoho jej tak hýčkáním zkazila...

Kdyby se raději nerouhal...

Ne, nerouhá se, ví, co mluví; ale bude lépe, když ona nebude se plést do věcí, kterým nerozumí.

Jak jen prý takhle může mluvit, vždyť ona je přece matka.

Ano, je matka; to neznamena ještě, že by byla právě dobrou matkou.

Matka vybíhá před dům, vyčkává na chodbě, ale Jeník nejde.

Otec chodí rozčileně po pokoji a vyhrkuje zlá slova.

Konečně ozval se na chodbě šumot a něčí šepot.

Otec běře do ruky rákosku. Je dobrým otcem a zná své povinnosti.

Dvěře se otevrou a matka popostrčí před sebou Jeníka do pokoje.
„Popros tatínka,“ domlouvá.

Otec dívá se úmyslně stranou a svírá v ruce rákosku; ano, on zná dobře své otcovské povinnosti.

Matka stále ještě domlouvá: „Popros, popros,“ — a otec je náhle přesvědčen, že Jeník nepoprosí. Ale není to strašné, že takový kluk hlavu si postaví a nepoprosí?

„Sem pojd!“ křičí.

Ale v témž okamžiku je opět již přesvědčen, že nepůjde.

Jde k chlapci. Ten vztáhl ruce, jako by si chtěl krýti jimi hlavu, ale ihned je opět svěsil.

Soudní Ratkin zná své otcovské povinnosti a bije, dobře bije, dábla vymítá, autoritu utvrzuje.

Hoch nevykřikl, nezaplakal. Jen tak ústa podivně otevřel, jako by se dávil.

Matka na zem upadla, nohy otci objala, ale hoch nevykřikl, nezaplakal.

Těžko se dívat, takhle proti otci se postavit, to do nebes volá, otec by snad hocha ubil, a proto se raději odvrací.

Matka na zemi leží a kolena mu objímá.

„Vždyť on poprosí, budeš vidět, že poprosí,“ opakuje neustále, ale otec je přesvědčen, že nepoprosí. Dračí semeno je to, neštěstí s ním k nám přišlo, mne i matku zahubí, myslí si.

„Vid, že, Jeníčku, poprosíš,“ ptá se matka.

Náhle vyděšeně vzkřikne.

„Co... co to děláš, Jeníčku?“

Otec pod studeným zvukem tohoto vyděšeného hlasu rychle se ohlédne.

Jeník stojí obrácen k němu jaksi bokem, oči se mu lesknou posměchem i hrůzou a prstem ukazuje na otce, jako by někomu, kdo stojí mezi dveřmi, na otce ukazoval. Ale mezi dveřmi nestojí nikdo, začíselo z toho jaksi strašidelně, a otec odvrací se rychle a odchází do vedlejšího pokoje.

Matka přišla po chvíli za ním, chtěla něco říci, ale nedal jí domluvit. Přišla ještě jednou. Opět ji přerušil.

Když se vrátil do pokoje, Jeník už spal.

„Má horečku,“ povídá matka.

„Ať pojde!“ zabručel.

„Aby tě pámbu nepotrestal...“ Zaplakala potichu.

Ne, pámbu nepotrestá, pámbu k dobru přičte, že jsem včas koukol z pšenice vyplel, myslí si soudní Ratkin. Ano, tak je to, a on zná své povinnosti. Proutku-li neohneš, dokud je mladý a tenký, se stromem potom už ničeho nepořídíš.

Hoch měl skutečně horečku. Mluvil ze spaní podivným, cizím hlasem.

A zatím otec leží, ledacos se mu tak v hlavě rozleželo, leží, a tak mu chvílemi napadne, aby přece jenom vstal a na chlapce se podíval. Ale nevstane.

Ráno si myslí: hoch bude jistě nemocen. Je mu teď trapno; leccos se napoví a věc se roznese.

Ale chlapec již vstal a obléká se do školy. Otec jej pozoruje a vidí, jak se přemáhá. Bílý jak z křídly, rozpálené oči, jako by do všeho měl vrazit, tak chodí, ale přemáhá se.

Líbá vždycky otci ruku, než odejde do školy; tak to otec poručil a tak to chce.

Konečně je hoch oblečen.

Otec schválně se pohnul v posteli, aby na sebe upozornil.

Matka s rostoucím strachem pozoruje brzy hocha, brzy otce.

Hoch máčí ještě houbu a stírá tabulku; zdá se, že své přípravy úmyslně protahuje, že o něčem úporně přemýšlí a nemůže domyslit.

Konečně jde a líbá matce ruku. Matka jej popostrčí lehce směrem k otci. Obrátí se k ní, zaváhá, zdá se, že by jí rád něco vysvětlil, i ona by ráda něco řekla, ale dívají se pouze němě na sebe.

Otec to vše pozoruje a nevolno je mu jaksi; na proutek myslí, který ohýbal, proutek se vzepne a oči vyšlehne, trapně je mu teď; rád by oči zavřel a předstíral spánek, aby se vyhnul tomu, co vzápětí přijde.

Ale Jeník už pokročil směrem k jeho posteli, jaksi cize a z ohromné dálky se naň dívá a povídá:

„Tatínku, ty nejsi hodný a já už ti nebudu nikdy líbat ruku..“

Doslova tak to povídá. To jsou taková... hříšná slova, tma se po nich v hlavě udělá a kletba v hrdle uvázne.

Ale chlapec, jako by ještě nebyl řekl vše, dosud stojí a nějaká slovíčka v hlavě úporně hledá.

„Strýček je lepší a hodnější nežli ty,“ povídá.

Ale ani to asi není to, co chtěl říci. Zase tak úporně slovíčka v hlavě hledá, celičký obličej mu marně zápasí, náhle rameny pokrčí, usměje se, rozpačitě i bolestně, obrátí se, a jako by nitky nohama přetrhával, jde...